№ 49: У ЗАТІНКУ БІБЛІОТЕКИ

Про книгозбірні та книгозбирачів

ПЕТРО БАЛОГ

16 ЖОВТНЯ 2019

Деякі речі, що нас оточують, давні, як саме людство. А є й такі, що виникли тільки з розвитком цивілізації. Це, зокрема, книжки й бібліотеки, які з них складаються. Форма книги змінювалася впродовж історії, проте суть залишилася: записувати інформацію, переводити усні дані в писемні чи, ширше, переносити здобуте п'ятьма органами чуттів на матеріальні носії. Бібліотеки ж накопичують ці носії, щоб упорядкувати й полегшити доступ до них, а відтак надати можливість перетворювати вже здобуті знання на щось нове, далі розвиваючи цивілізацію.

Фото: Jens Schott Knudsen

У найдавніших відомих бібліотеках – шумерських – десь 4500-5000 років тому зберігалися глиняні таблички з інформацією про адміністрацію, медицину, сільське господарство, право, війни тощо. Приблизно 2800 років тому виникли бібліотеки в Ассирії, а 2400 – перші грецькі книгозбірні. Одна зі знаменитих еллінських бібліотек містилася в Пергамі; винайдений у цьому місті пергамент замінив у виготовленні книжок папірус, який доводилося імпортувати з Єгипту. Пергамську бібліотеку в I столітті до Різдва Христового приєднали до Александрійської – чи не найбільшої на той час книгозбірні світу, яка була знищена у III столітті. Останньою великою бібліотекою античності стала Імператорська бібліотека в Константинополі, заснована в IV столітті, а спалена у V; проіснувала вона трохи понад 100 років.

Після падіння Римської імперії занепали й бібліотеки. Лише завдяки наполегливій чернечій праці при монастирях вдалося відродити книгозбірні, де зберігали й переписували не тільки релігійні, а й світські тексти. Тож нічого дивного, що найбільш ученими людьми тоді були ченці. Пізніше, коли в XI-XII столітті в Європі почали виникати університети, при них також поставали бібліотеки, відкриваючи доступ до знань усе новим людям.

На початку II століття в Китаї винайшли папір, який, помаленьку поширюючись світом, через

тисячу років дійшов до Європи, де поступово витіснив дорогий пергамент. Коли ж у XV столітті Йоганн Ґутенберґ винайшов друкарський верстат, у Європі розпочалася справжня книжкова революція. Кількість книжок у бібліотеках, зазвичай при університетах, інститутах чи академіях, але також при державних установах, зростала майже в геометричній прогресії. Сьогодні в найбільших бібліотеках світу містяться десятки мільйонів книжок, а крім них – газети, альбоми, нотні зошити, аудіозаписи, фільми тощо. Найпрестижніші книгозбірні славляться давніми манускриптами. Знайдені артефакти стародавніх бібліотек – наприклад, глиняні таблички – зазвичай зберігаються в музеях.

Коли книжки стали дешевими, а люди заможнішими, почали виникати приватні колекції, які теж умовно можна назвати бібліотеками. Спершу їх збирали правителі, учені, письменники – одне слово, ті, хто потребував книжок під рукою й мав на них кошти. А в XX столітті вже й пересічні родини часто могли дозволити собі мати вдома невеличкий збір книг; звісно, ситуація не скрізь була однакова – досі є суспільства, де з цим складно. Проте людям і найрізноманітнішим книжкам стає дедалі легше зустрітися. Розмаїття сьогоднішніх книгарень ще півтора-два століття тому було фантастикою. Щоправда, змінюється форма книжок, та перехід від паперових до цифрових версій не заважає створювати «електронні бібліотеки». І хоча друкована книжка поки що домінує, цифровий формат спокійно співіснує з нею, роблячи тексти досяжнішими.

Ті, хто не цурається книжок, свідомі своєї недосконалості й намагаються не вивищуватися над іншими: завжди-бо є «небезпека», що ті інші знають щось, чого не знаю я.

Постає, втім, питання: чи актуальна приватна бібліотека в епоху електронних пристроїв і миттєвого доступу до інформації? Розмова Умберто Еко з Жаном-Клодом Кар'єром, видана під промовистою назвою «Не сподівайтеся позбутися книжок», може допомогти в пошуках відповіді. Еко – у чиїй бібліотеці було тридцять тисяч томів – зауважує, що книжки на полицях нагадують, як багато ми ще не знаємо: адже, навіть прочитавши десять тисяч книжок, не доберемося й до половини приватної книгозбірні, що вже казати про загальний безмір текстів. Та це має не засмучувати, а спонукати до невпинного розвитку.

Дехто каже, що непрочитані книжки на поличці значно цінніші за прочитані. І – цікавий

парадокс – поступово непрочитаних ставатиме дедалі більше, а одночасно ростимуть знання. За умови, що, скажімо, біля двох-трьох непрочитаних книжок буде ще й одна прочитана. Що ж, знання вимагає жертв у формі непрочитаних томів. Книжки з приватної бібліотеки, які весь час потрапляють на очі (особливо ті, до яких іще не вдалося добратися), нагадують, що ми обмежені, що хтось інший прочитав щось, чого не прочитали ми, а тому треба ділитися досвідом, розмовляти, спілкуватися. Головне – правильно використати прогалину в особистому читанні.

Одна з ознак правильного використання – це особиста покора. Здавна ж відомо, що найменш компетентні особи (а заразом, як часто виявляється, найменш схильні обтяжувати себе читанням) мають найбільше певності в собі. Читачі ж, яких ваблять іще не відкритими знаннями непрочитані книги на поличках домашньої бібліотеки, – це люди, повні сумнівів, люди пошуку. Чарлз Дарвін писав, що «невігластво частіше породжує впевненість, ніж знання». А згодом двоє американських психологів, Девід Даннінг і Джастін Крюґер, покликаючись на цей вислів, сформулювали знамениту гіпотезу: некомпетентні люди не усвідомлюють своєї некомпетентності, тому що для такого усвідомлення їм бракує відповідних компетенцій. Замкнуте коло. Коли ж ці люди починають учитися, зокрема читати, рівень компетентності зростає – а з ним і усвідомлення колишньої некомпетентності. Коло розмикається. Ті, хто не читає, можуть ранити інших, не здогадуючись про власну пересічність. Ті ж, хто не цурається книжок, свідомі своєї недосконалості й намагаються не вивищуватися над іншими: завжди-бо є «небезпека», що ті інші знають щось, чого не знаю я.

Приватна бібліотека, яка зазвичай асоціюється з усамітненням, насправді сприяє спілкуванню, а головне, робить його корисним, ефективним і приємним. Є ті, кому постійно читати – а тому й мати книгозбірню на відстані витягнутої руки – просто необхідно: письменники, політики, бізнесмени, викладачі, богопосвячені особи й усі інші, хто працює з людьми та щось їм доносить. Та щоб така робота приносила результати, варто й тим, із ким працюють, мати свою бібліотеку, аби читати й потім, слухаючи промови чи настанови, уміти адекватно їх сприймати, ставити відповідні питання, а навіть вміти дещо коригувати, якщо потрібно, з тих настанов.

Ісус Христос нічого не написав і, здається, не мав приватної бібліотеки. Проте, як справжній харизматичний Наставник, Він залишив стільки натхнення для майбутніх бібліотек, що й до останніх часів людство надихатиметься Його словами й життям. Про щось таке писав Йоан наприкінці свого Євангелія: «Є багато ще й іншого, що сподіяв Ісус, – та якби оте все поодинці записати, то, гадаю, і самий світ не змістив би написаних книг» (Йн 21, 25). Людині, яка вірить у Христа, треба читати, щоб невпинно поглиблювати стосунки з Ним, щоб краще розуміти Його слова й життя. Особливо тут важлива духовна й богословська література – але також художня, наукова, історична. Вірі не треба боятися знань, бо віра, як казав у XII столітті святий

Ансельм Кентерберійський, шукає розуміння.

ПЕТРО БАЛОГ 16 ЖОВТНЯ 2019